

Український переклад термінології німецької гуманітаристики

Черговий семінар «Український переклад термінології німецької гуманітаристики», що був присвячений проблемам перекладу українською творів сучасного німецького філософа Юргена Габермаса, відбувся в рамках програми Goethe-Institut Ukraine на цьогорічному Львівському форумі видавців. Модерував семінар доктор філософських наук, перекладач Вахтанг Кебуладзе. Запрошеним експертом був кандидат філософських наук, перекладач Андрій Дахній.

ПРОБЛЕМАТИКА ІНШОГО У ТВОРАХ ЮРГЕНА ГАБЕРМАСА: поняттєво-перекладний аспект

Вахтанг Кебуладзе: Останніми роками у вітчизняному гуманітарному просторі з'явилося чимало українськомовних перекладів творів Юргена Габермаса. Сьогодні ми спробуємо обговорити головні труднощі термінологічного плану, з якими довелося зіткнутися перекладачам цих текстів українською.

Андрій Дахній: З-поміж Габермасових лексем, які викликають чималі труднощі з перекладом, а тому заслуговують на першість як за значенням, так і за порядковістю, я б назвав поняття «Öffentlichkeit» (це поняття використовується в одній із ключових ранніх праць філософа 1962 року «Strukturwandel der Öffentlichkeit»). До речі, це робота, якій судилося бути першою в числі перекладених українською мовою. Переклад «Структурні перетворення у сфері відкритості» вийшов друком у 2000 році. Втім, практикований переклад «відкритість» на жаль аж ніяк не може вважатися коректним (хоча у німецькій мові він, звісно, і корелюється з поняттям die Offenheit — «відкритість» і помислити «публічність» без простору відкритості справді неможливо). Найбільш слушним і влучним при перекладі «Öffentlichkeit» видається поняття «публічність», принаймні коли йдеться про його

вживання в контексті Габермасової філософії. Тим паче, що це поняття встигло набути у нас достатнього поширення: «публічний простір», «публічне обговорення», «публічний захист дисертації» (при тому, що, здавалося б, ще зовсім недавно його вживання інколи позначалося негативними конотаціями: «публічний дім», «публічна жінка» тощо). Цікаво, що й у німецькому слововживанні поняття «публічність» («Öffentlichkeit») у більш ранні часи і в цілком певному контексті виглядало малопривабливим. Так, у «Бутті і часі» Мартина Гайдегера читаємо: «Die Öffentlichkeit verdunkelt alles» («Публічність затемнює собою все»). Себто публічність, публічний простір асоціюється тут із загрозою знеособлення, деперсоналізації, нівелювання людської індивідуальності. Однак те, що Гайдегер пише про Öffentlichkeit у першій половині ХХ століття, суттєво переосмислюється у другій половині цього століття.

Ще один німецький іменник, вельми важливий для поняттєвого апарату Габермаса — «Einbeziehung» — активно використовується у праці мислителя «Einbeziehung des Anderen». Серед можливих варіантів перекладу німецького поняття «Einbeziehung» — інклюзія, включення, залучення. Перший із названих способів перекладу являє собою латинізм, якого все ж слід уникнути. І справа не в тому, що в ареалі української мови це слово є незвичним. У нас, наприклад, використовують словосполучення «*інклюзивна освіта*» (остання передбачає, зокрема, включення дітей-інвалідів у навчання у звичайних школах нарівні з усіма) — тобто виглядає на те, що це слово в українській мові таки «прижилося». Причина тут інша: річ у тім, що в деяких місцях аналізованого тексту використовується ще й слово «Inklusion», тому саме в цих випадках єдино правильним видається рішення вдаватися до відповідного поняття — інклюзія. Стосовно ж варіанту перекладу «включення», то це слово звучить надто нейтрально й, так би мовити, індіферентно, а тому не містить достатнього позитивного комунікативного налаштування, належного «потенціалу» стосовно відкритості до постаті Іншого. Тому саме «залучення» є найбажанішою формою перекладу Габермасового поняття «Einbeziehung».

Нарешті, звернімося до ще одного використовуваного Габермасом поняття (воно неодноразово трапляється у його opus magnum — «Теорія комунікативної дії» 1981 року). Йдеться про словосполучення «okzidentaler Rationalismus». Звісно, з «раціоналізмом» жодних труднощів не виникає, проте не зовсім ясно, чи варто при перекладі використовувати доволі незвичний для української мови термін «окцидентальний». Насправді те, що в українській мові іменується «західним» — у сенсі позначення цивілізації, культури, в німецькій мові позначається за допомоги аж трьох слів: «westlich», «okzidental», «abendländisch». На перший погляд видається, що потрібно використати більш звичний для українського слововживання варіант — «західний». Але позаяк Габермас використовує саме словосполучення «okzidentaler Rationalismus», а в деяких місцях згаданої праці використовується прикметник «westlich» (західний), то все ж оптимальним способом перекладу виглядає еквівалент «окцидентальний раціоналізм».

Дахній, Андрій — кандидат філософських наук, доцент кафедри історії філософії філософського факультету Львівського національного університету імені Івана Франка.

Кебуладзе, Вахтанг — доктор філософських наук, професор кафедри теоретичної і практичної філософії філософського факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка.
